

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เรื่อง “ศักยภาพของพื้นที่สวนเกษตรเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในจังหวัดระยอง” เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญมีตามลำดับดังนี้

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม
- 2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
- 2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ขอบเขตและความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว ตามความหมายขององค์การสหประชาชาติ คือ การเดินทางเพื่อความบันเทิง รื่นเริงใจ เยี่ยมญาติหรือการไปร่วมประชุม แต่มีค่าใช้จ่ายเป็นหลักเป็นฐานหรือไปพักผ่อนอยู่เป็นการถาวร

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางตามเงื่อนไขที่กำหนดเป็นสากล 3 ประการ ได้แก่

1. การเดินทางจากที่อยู่ปกติไปที่อื่นชั่วคราว
2. เดินทางไปโดยสมัครใจ

3. ไม่ใช่การเดินทางไปประกอบอาชีพหรือหารายได้และไม่ใช่นักศึกษาที่ศึกษาอยู่ในจังหวัดที่เดินทางไป โดยที่จุดประสงค์ของการเดินทาง ไม่เฉพาะเพื่อการพักผ่อนหรือสนุกสนาน รื่นเริง แต่รวมถึงเพื่อประชุมสัมมนา ศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา ติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ

ลอว์สัน (Lawson, F., 1977) กล่าวว่า การท่องเที่ยว ถึงแม้จะไม่ใช่อะไรที่เป็นพื้นฐานหรือปัจจัย 4 ของมนุษย์ แต่การเดินทางท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และได้อธิบายความหมายของการท่องเที่ยวได้ ดังนี้

เวลาว่าง (leisure time) หมายถึง ช่วงเวลาหนึ่ง ที่เป็นเวลาออกเหนือไปจากการทำงาน หรือการกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) อื่นๆ

การนันทนาการ (Recreation) หมายถึง การกระทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนในช่วงเวลาว่าง นอกเหนือไปจากการทำกิจกรรมในหน้าที่การงาน

ดังนั้น การท่องเที่ยว (Tourism) จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการนันทนาการ ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้เวลาว่างที่มีอยู่ในการประกอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยกิจกรรมดังกล่าวมีความผูกพันอยู่กับการเดินทาง (Travel) จากที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง โดยถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจการงานต่างๆ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการในการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศของสิ่งแวดล้อมมนุษย์เพื่อความสนุกสนาน รวมไปถึงการสร้างสรรค์ ทัศนศึกษา การกีฬา ตลอดจนการเดินทางที่ควบคู่ไปกับธุรกิจและงานอาชีพ

การเดินทางเพื่อท่องเที่ยว มักเกิดจากตัวกระตุ้น (Motivator) อย่างใดอย่างหนึ่ง แม็กอินทอช (McIntosh, R. W., 1972) ได้แบ่งตัวกระตุ้นออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ตัวกระตุ้นเพื่อความต้องการการผ่อนคลายทางด้านกายภาพ (Physical Motivators) เป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา การบำบัดทางการแพทย์ด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพของแต่ละบุคคล ในกรณีดังกล่าวก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาสุขภาพ การพักผ่อน รวมถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านกีฬา เช่น การเล่นสกี ตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

2. ตัวกระตุ้นซึ่งก่อให้เกิดความปรารถนาในการเดินทาง (Cultural Motivators) เพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศอื่นๆ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งแสดงออกทางด้านศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงเป็นการท่องเที่ยวชมสิ่งสำคัญของประเทศอื่นๆ เช่น โบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นต่างๆ

3. ตัวกระตุ้นในลักษณะของความต้องการที่จะไป (Interpersonal Motivators) เยี่ยมญาติ เพื่อน หรือพบปะผู้คนที่มีความคิดใหม่ๆ รวมทั้งต้องการที่จะปลีกตัวออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. ตัวกระตุ้นสถานภาพและชื่อเสียงเกียรติยศทางบุคคล (Status and Prestige Motivators) ซึ่งอยู่ในลักษณะการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจในตำแหน่งหน้าที่การงานของตน หรือเพื่อการศึกษาดูงาน ตลอดจนความสำเร็จขั้นสูงในอาชีพการงานของตน

จากตัวกระตุ้นในการเดินทางทั้ง 4 ประเภทนี้ โรบินสัน (Robinson, H. ,1976) ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 8 ประการ ดังนี้

1. เพื่อการพักผ่อนให้เกิดความสดชื่น ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งกลายมาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการใช้ชีวิตสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ เคร่งเครียด และเหน็ดเหนื่อย
2. เพื่อรักษาสุขภาพ เช่น การพักผ่อนต่างๆ การบำบัดด้วยวิธีทางการแพทย์ การอาบน้ำแร่ การอาบแดดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น
3. เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางกีฬา เช่น การแข่งขันกีฬาระดับต่างๆ รวมไปถึงการเดินทางเพื่อกิจกรรมที่เป็นส่วนตัว
4. เพื่อความพอใจและความสนุกสนานตื่นเต้นส่วนตัวเป็นครั้งคราว ในลักษณะที่เป็น holiday - making
5. เพื่อความสนใจในสิ่งสำคัญของประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นโบราณสถาน วัฒนธรรมที่เก่าแก่ หรือสถานที่ที่มีการเฉลิมฉลองในด้านศิลปะ การดนตรี การละคร เป็นต้น
6. เพื่อเหตุผลระหว่างตัวบุคคล เช่น การไปเยี่ยมญาติ การแสวงหาเพื่อนใหม่ๆ การหลบหนีจากการพบปะสนทนาที่ซ้ำซากจำเจ
7. เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ เช่น การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์ การแสวงบุญ เป็นต้น
8. เพื่อเหตุผลทางด้านธุรกิจและอาชีพ เช่น การเข้าร่วมประชุมระหว่างประเทศ ในสาขาอาชีพเดียวกัน การสัมมนาของสมาชิกในองค์กรสังกัดเดียวกัน เป็นต้น

นักท่องเที่ยวมีเหตุผลที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไป ขณะเดียวกันก็ต้องพบอุปสรรคต่างๆ ซึ่งขัดขวางทำให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ดังที่ แลงซิง และบลัด (Lansing, J. B. & Blood, D. M. ,1964) กล่าวถึง อุปสรรคที่ขัดขวางการเดินทางท่องเที่ยวไว้ 6 ประการ คือ

1. ค่าใช้จ่าย (Expense) ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดด้านการเงินที่สำคัญของบุคคล หรือครอบครัวที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว

2. ไม่มีเวลา (Lack of Time) บางครั้งมนุษย์อาจใช้เวลาส่วนที่เป็นเวลาว่างของการพักผ่อนจากการทำงานปกติ ไปใช้สำหรับการทำงานล่วงเวลา หรือหารายได้พิเศษ เป็นต้น
3. ข้อจำกัดด้านสุขภาพ (Physical Limitations) สำหรับบุคคลที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือสูงอายุ ตลอดจนโรคประจำ มักจะมีข้อจำกัดในการเดินทางโดยเฉพาะในการเดินทางระยะไกล
4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว (Family Circumstances) ครอบครัวที่มีเด็กเล็ก หรือผู้สูงอายุ ซึ่งต้องดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทำให้ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้
5. ขาดความสนใจในการท่องเที่ยว (Lack of Interest) ไม่ทราบว่า จะตัดสินใจไปเที่ยวที่ใด เนื่องจากไม่ได้รับข่าวสารด้านการท่องเที่ยว บางคนมีความเชื่อชาติที่จะเดินทางท่องเที่ยว ไม่ชอบการเดินทาง หรือไม่ชอบพบปะผู้คนแปลกหน้าเมื่อต่างสถานที่ เป็นต้น
6. ข้อจำกัดด้านจิตวิทยา (Psychological Deterrents) เช่น ความกลัวในการเดินทาง กลัวว่าจะไม่มีความปลอดภัยในสถานที่ท่องเที่ยว หรือกลัวการสนทนาภาษาต่างประเทศที่ตนไม่เข้าใจ เป็นต้น

2.1.2 ขั้นตอนการวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว

บัตเลอร์ (Butler, R. W., 1980) ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะต้องอยู่ในลำดับขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็กๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ไม่มีความสะดวกสบายต่างๆ ขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดจากนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 2 Involment (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น เดินทางเข้าสู่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการด้านตลาดการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน และมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีความชัดเจนด้านธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งพื้นที่ออกไป เป็นแหล่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบ บรรดาสาธารณูปโภคเก่าๆ ของพื้นที่เดิมตั้งแต่ช่วงแรกเริ่มค้นพบ จะถูกเปลี่ยนแปลงจนหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่มากที่สุด (Peak Number of Tours) และบางครั้งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และจากการที่จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าในขั้นที่ 4 จึงอาจทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภคและการบริการล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสมัยนิยม นักท่องเที่ยวลดน้อยลงไป ที่พักต่างๆ ที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลง กลายเป็นที่อยู่อาศัย หรือบ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ เกิดการตั้งถิ่นฐานที่มิใช่เพื่อการท่องเที่ยว

2.1.3 แนวคิดและหลักการการจัดการการท่องเที่ยว

การส่งเสริมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่างๆ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความสามารถหรือความพร้อมของสถานที่เป็นอันดับต้นว่ามีอยู่มากน้อยเพียงใด สมควรที่จะทำการพัฒนาหรือปรับปรุงระดับใดที่เหมาะสม การท่องเที่ยวมีลักษณะกิจกรรมเชิงระบบที่มีองค์ประกอบหลายอย่างทำหน้าที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน (มนัส สุวรรณ, 2545) ประกอบด้วย

1. แหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. นักท่องเที่ยว
3. ผู้ประกอบการลักษณะต่างๆ
4. ประชาชน / ชุมชนท้องถิ่น
5. องค์กรภาครัฐบาลที่มีหน้าที่รับผิดชอบ

แนวคิดและทฤษฎีที่น่าเสนอต่อไปนี้ ไม่สามารถกล่าวได้อย่างเด็ดขาดว่าเป็นแนวคิดและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เนื่องจากมีความซ้ำซ้อน ประกอบด้วย

ทฤษฎีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว (3 As Theory)

การส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวตามทฤษฎีองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของพื้นที่ 3 ประการ คือ

1. ความน่าดึงดูดใจของสถานที่ (Attractivity) หมายถึง สุนทรียภาพของสถานที่ ความโดดเด่นเฉพาะและคุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือศิลปวัฒนธรรม
2. สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (Amenities) อาจจะรวมถึงสถานที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก สถานบันเทิงและอื่นๆ

3. ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึง ความสะดวกในการเข้าถึงซึ่งรวมถึงเส้นทางคมนาคม และระยะทางระหว่างต้นทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดพื้นที่เชิงกิจกรรม (Activity Space)

มนัส สุวรรณ อ้างถึง ลอร์และเพดเดอร์สัน (Lowe & Pederson, 1983) ได้เสนอแนวคิดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเดินทางไว้ว่า คนแต่ละคนจะมีพื้นที่เชิงกิจกรรม หรือการใช้เวลาเพื่อประกอบกิจกรรมในแต่ละสถานที่แตกต่างกัน บางคนเดินทางไปยังสถานที่แห่งหนึ่งค่อนข้างบ่อย ขณะที่บางคนนานๆ จะเดินทางไปสักครั้ง และบางคนอาจไม่ยอมเดินทางไปเลย ความแตกต่างในพื้นที่เชิงกิจกรรมของแต่ละคนเป็นผลมาจากปัจจัย 2 อย่าง คือ

1. วัตถุประสงค์ของการเดินทาง เช่น การเดินทางเพื่อซื้อสินค้า (Shopping Trip) เพื่องานสังคม (Social Trip) เป็นต้น ย่อมมีรูปแบบของพื้นที่เชิงกิจกรรมแตกต่างกัน
2. ภูมิหลังของผู้เดินทาง บุคคลซึ่งมีลักษณะส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา รายได้ สถานภาพ และตำแหน่งหน้าที่การงานย่อมมีผลทำให้พื้นที่เชิงกิจกรรมต่างกัน

ทฤษฎีว่าด้วยพฤติกรรมการเดินทาง (Travel Behavior)

มนัส สุวรรณ อ้างถึง วอมส์ลีย์และเลวิส (Walmsley & Lewis, 1984) มีแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม การเดินทางของแต่ละคนมีสาเหตุ 2 ประการ คือ

1. กลุ่มปัจจัยส่วนบุคคล หรือ กลุ่มปัจจัยภายใน (Internal factors) ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่เชิงกิจกรรม เช่น วัตถุประสงค์ของการเดินทาง
2. กลุ่มปัจจัยภายนอก (External factors) คือ พฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่จะตัดสินใจเดินทางไปยังสถานที่ใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก เช่น ประเภทและลักษณะของกิจกรรมที่ต้องการของผู้เดินทางและที่มีในสถานที่ที่จะไป ขนาดและบรรยากาศของสถานที่ บริการ ราคาค่าบริการ คุณค่าสำหรับการเที่ยวชม โดยปกติผู้เดินทางมักจะใช้ปัจจัยหลายๆ ปัจจัยในการเลือกเดินทางไปท่องเที่ยว

พฤติกรรมการเดินทางของแต่ละคนจะมีภูมิหลังของการตัดสินใจ การเลือกกิจกรรม และสถานที่ที่จะเดินทางไปแตกต่างกัน สามารถอธิบายได้ 3 ทฤษฎีหลัก คือ

1. ทฤษฎีว่าด้วยสิ่งอื่นทดแทน (Compensatory Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อไรที่บุคคลมีโอกาสเดินทางไปยังสถานที่อื่น ก็จะเลือกไปในสถานที่ที่สามารถประกอบกิจกรรมอย่างอื่นที่แตกต่างไปจากที่เขาทำอยู่ในชีวิตประจำวัน

2. ทฤษฎีว่าด้วยความคุ้นเคย (Familiarity Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อแตกต่างกับทฤษฎีว่าด้วยสิ่งอื่นทดแทน โดยทฤษฎีนี้เชื่อว่า เมื่อคนมีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวก็จะเลือกไปยังสถานที่ที่มีกิจกรรมไม่แตกต่างไปจากที่เขามีความคุ้นเคยในชีวิตประจำวันมากนัก

3. ทฤษฎีว่าตามกัน (Personal Community Theory) เชื่อว่าการเดินทางไปท่องเที่ยวอาจไม่ได้มาจากความพอใจของบุคคลผู้นั้น แต่เป็นเพราะรักพวกพ้อง เพื่อนฝูงญาติมิตร เมื่อมีการชวนเดินทางไปไหนก็จะไม่ได้รตรองมาก ทำนองว่า "ไปไหนไปกัน"

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวความคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความสำเร็จล้มเหลว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้แบ่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท โดยยึดเป้าหมายการไปชมของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ทะเล ภูมิทัศน์และสภาพภูมิศาสตร์อื่นๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงบริเวณที่มนุษย์ได้เข้าไปปรับปรุงตกแต่งเพิ่มเติมในบางส่วนให้ความงามของธรรมชาติเด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ สถานที่ตากอากาศ เป็นต้น

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างสรรค์ขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เป็นมรดกของอดีตและได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน อนุสรณ์สถาน และพิพิธภัณฑ

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือและสืบทอดต่อกันมาตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ หมู่บ้านประมง งานเทศกาลประเพณี เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้จำแนกระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ 3 องค์ประกอบ คือ

1. ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resources) เป็นทรัพยากรที่สำคัญจัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภท คือ

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) ได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์หรือสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ สถาบันทางการศึกษาหรือทางการเมือง ตลอดจนประเพณีและพิธีทางศาสนาต่างๆ

1.2 แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions) ได้แก่ เทศกาลประจำชาติ ศิลปะ หัตถกรรม ดนตรี นิยายพื้นบ้าน ชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชนพื้นเมืองต่างๆ

1.3 แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) ได้แก่ สถานที่สวยงามทางธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติ ชีวิตสัตว์ป่า ดอกไม้และสวนไม้ประดับที่แปลกๆ ชายทะเล และแหล่งท่องเที่ยวบนภูเขา เป็นต้น

1.4 แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) ได้แก่ การเข้าร่วมหรือเล่นกีฬาต่างๆ การแสดงในสวนสาธารณะ สวนสัตว์หรือพิพิธภัณฑสถานสัตว์ ชายทะเล โรงละครหรือโรงภาพยนตร์ ภัตตาคารร้านอาหาร ตลอดจนแหล่งบันเทิงยามค่ำคืน เป็นต้น

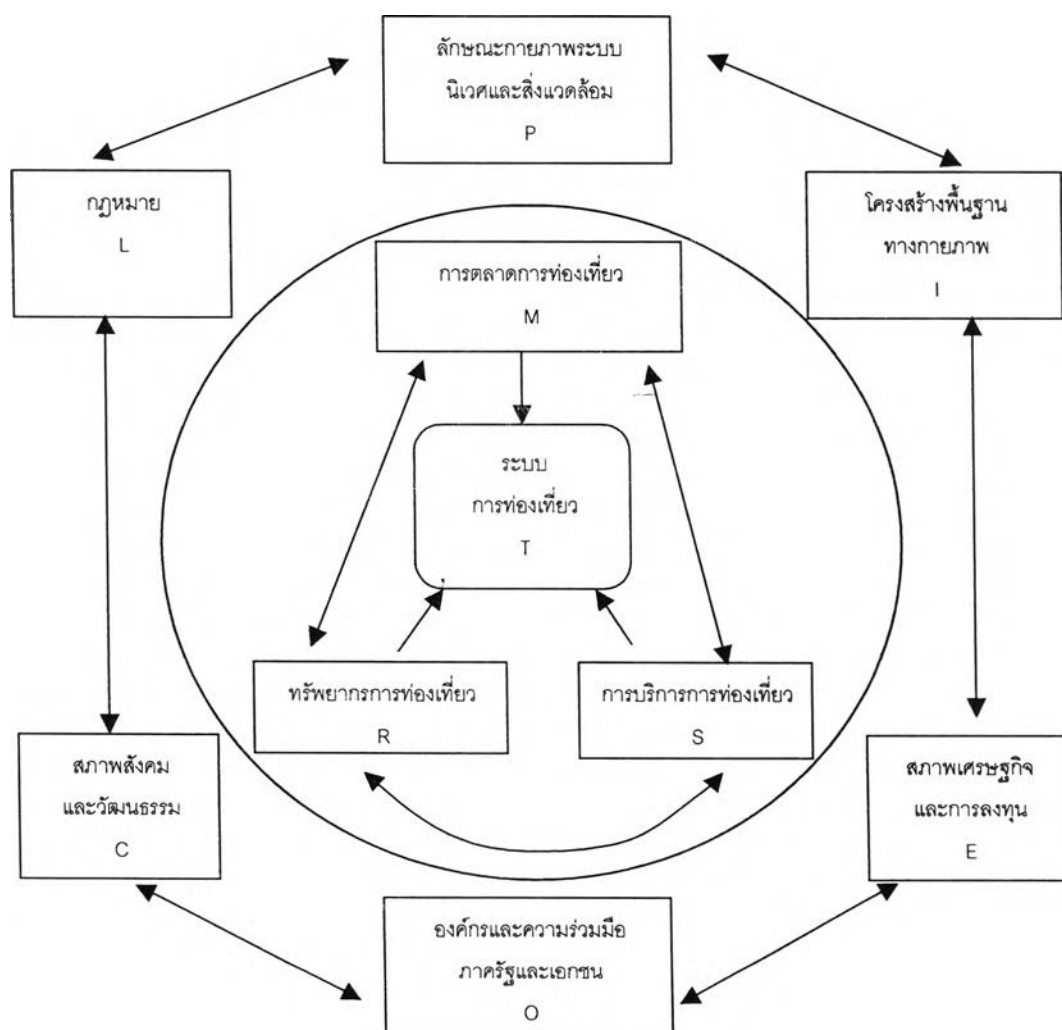
1.5 แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Other Attractions) เช่น สถานที่พักผ่อนสุขภาพประเภทต่างๆ สถานที่ที่เป็นบ่อน้ำร้อน มีการอาบน้ำแร่ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งไม่มีปรากฏในที่อื่น เป็นต้น

2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) เป็นการให้บริการการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ ให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว บางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ สถานที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรม รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นด้วย

3. การตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางของมาท่องเที่ยวและใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน โดยการตลาดการท่องเที่ยวทำได้ 2 วิธี

3.1 การให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ทางการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2 การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว คือ การสื่อข้อมูลข่าวสารท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร เป็นต้น เป็นการชวนเชิญและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว (ภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1 ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System)

ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543

นริศรา สธนเสาวภาคย์ (2545) ได้เสนอแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. คงรักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุด มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีความสะอาดสงบ สะดวกสบาย อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี
2. การออกแบบสิ่งก่อสร้างเพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่พัก การเดินทาง การบริการอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา เป็นต้น ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมในพื้นที่ หรือทำให้เกิดทัศนียภาพไม่น่าดู เช่น การตัดทางเส้นทางเดินในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ควรเลี่ยงการตัดต้นไม้ใหญ่และคำนึงผลกระทบที่จะได้รับ เป็นต้น
3. การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐานต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical carrying capacity) และขีดความสามารถการรองรับทางสภาพแวดล้อม (Enironmental carrying capacity) เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า สิ่งปฏิภูล ต้องมีแผนการจัดการที่ดีและเพียงพอต่อการใช้
4. ศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ
5. ศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำพลังงานจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์มากที่สุด เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสลม เป็นต้น
6. การกำจัดของเสีย จะต้องมึระบบการกำจัดน้ำเสียอย่างมีประสิทธิภาพ การกำจัดขยะและสิ่งปฏิภูลถือหลักใช้แล้วใช้ซ้ำ (reused) และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ (recycle) สำหรับการกำจัดของเสียจากห้องสุขาอาจใช้ระบบมวลชีวภาพ (biogass) เป็นต้น
7. การบริหารจัดการ การบริการ ต้องคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบันต้องคำนึงถึง ISO 9000 ISO 14000 ISO 18000 ด้วย
8. การให้การศึกษาต้องการรู้วิธีการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว จะต้องให้การศึกษาต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ ฝึกอบรม ดูงาน ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ทันเหตุการณ์ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องการปฏิบัติตัวเพื่อการเป็นเจ้าบ้านที่ดี
9. มีการตรวจสอบผลกระทบ มีการประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม และการจัดการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึง การลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อม โดยรวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อม หาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถการรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความ

สัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยววันนั้นจะต้องมีความสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ

10. การบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผน ปรับปรุง และพัฒนากฎระเบียบ ระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น ต้องมีการเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาค

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่และการจัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาสถานที่ใดสถานที่หนึ่งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทั้งทางด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านนิเวศวิทยาเพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ หรือให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงควรศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยมีผู้ให้แนวคิดหลายท่าน ดังนี้

นพดล กรุดนาค (2541) การพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับมีมุมมองจากหลายๆ ด้านที่แตกต่างกันออกไป แต่จะครอบคลุมสาระดังนี้

1. ด้านปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น มีสิ่งที่ต้องพิจารณา คือ ช่วงที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Acceleration Phase) จนถึงช่วงที่มีปริมาณพอเหมาะ (Optimum Density) และช่วงที่เพิ่มขึ้นสูงสุด (Subsistence Density)
2. ด้านพื้นที่ สามารถพิจารณาได้ 3 พื้นที่ คือ
 - 2.1 แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับความพร้อมในการไปท่องเที่ยว
 - 2.2 เขตต่อเนื่อง ระหว่างแหล่งที่มาถึงแหล่งท่องเที่ยว เกี่ยวกับความคับคั่งของการเดินทาง
 - 2.3 เขตเป้าหมายการท่องเที่ยว คือพื้นที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ที่จะพิจารณาเกี่ยวกับความอึดตัวในระดับที่จะทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
3. ด้านผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาเกินขีดความสามารถในการรองรับ ได้แก่
 - 3.1 ผลกระทบต่อสสารูป (Image) หรือภาพลักษณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดการลดลงของความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว
 - 3.2 ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเดิมให้เสื่อมสภาพลง ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและระบบนิเวศวิทยา

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านกายภาพ (Physical Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอึดตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่
2. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ได้แก่ ระบบนิเวศ คุณภาพน้ำ อากาศ รวมถึงการทิ้งสิ่งปฏิกูลและการกำจัดขยะมูลฝอย
3. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสังคม (Social Carrying Capacity) หมายถึง ระดับปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไปเมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยว รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นจนเกิดความไม่พอใจ
4. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ (Economic Carrying Capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในสังคม ไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

การจัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องกำหนดหลักเกณฑ์ พิจารณาคุณลักษณะในด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นตัววัดศักยภาพ แล้วนำมาเปรียบเทียบกันในกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวและจัดลำดับความสำคัญของศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเลือกพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามลำดับก่อนหลังได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับข้อจำกัดของบุคคลและงบประมาณ

แนวคิดการจัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว มีการพิจารณาองค์ประกอบ ดังนี้ (นริศรา สรณเสาวภาคย์ อ้างถึง วิวัฒน์ชัย, 2538 : 42-45)

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สาระที่เป็นแก่นแท้จริงของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและเป็นสิ่งตอบสนองความสนใจหรือความต้องการของนักท่องเที่ยว ลักษณะคุณค่าเหล่านี้ ในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจะมีมากน้อยไม่เท่ากัน เช่น ชายทะเลที่มีภูมิทัศน์สวยงามด้วยเกาะแก่ง หาดทรายขาวและน้ำใสสะอาด ย่อมมีคุณค่ามากกว่าชายทะเลที่มีภูมิทัศน์ธรรมดา หรือพบได้ง่าย เป็นต้น

2. ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งหรือส่วนประกอบของสถานที่ ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวที่จะเลือกเดินทางมาสู่แหล่งท่องเที่ยว แม้ว่าความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช่อะไรที่ดึงดูดใจหรือตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกเดินทางประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ดังต่อไปนี้

2.1 สภาพการเข้าถึง หมายถึง สภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยว มีความสะดวกสบาย เหมาะกับการเดินทางท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด พิจารณาจากระยะทางจากจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ระยะทางจากตัวเมืองสู่แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น พิจารณาจากลักษณะการเดินทาง เช่น โดยรถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารประจำทาง เป็นต้น สภาพของเส้นทางเลือกอำนวยความสะดวกการเดินทาง เช่น ถนนคอนกรีต ทางลาดยาง ถนนลูกรัง ถ้าเป็นเส้นทางน้ำ ต้องใช้เรือ หรือ แพ เป็นต้น ระยะทางเดินเหมาะกับนักท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง สิ่งบริการขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว ระบบสาธารณูปการที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถใช้ได้อย่างสะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เช่น สถานที่พัก ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานเริงรมย์ สถานบริการอื่นๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล สถานีตำรวจ ระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะต้องพิจารณาทั้งด้านปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไป ถ้าแหล่งท่องเที่ยวไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน ก็จะพิจารณาถึงความสะดวกและความใกล้เคียงที่จะไปอาศัยใช้บริการจากแหล่งชุมชนใกล้เคียงได้ยากง่ายเพียงใด

2.3 สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งรอบตัวของแหล่งท่องเที่ยว ตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ และสภาพอื่นๆ เช่น สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน แหล่งน้ำขุ่นหรือใสสะอาด รวมทั้งความสะดวกอื่นๆ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณข้างเคียง หากสภาพแวดล้อมเกิดเป็นปัญหาย่อมส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดสภาพเสื่อมโทรม ลดคุณค่าและลดความประทับใจต่อนักท่องเที่ยว

2.4 ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว หมายถึง อุปสรรคหรือสิ่งขัดขวางในการใช้สถานที่แหล่งนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่ไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวครั้งละมากๆ ได้ เนื่องจากสถานที่พักและการบริการการท่องเที่ยวไม่เพียงพอ

2.5 การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว หมายถึง มาตรการหรือการดำเนินการด้านท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ระบบการให้ความรู้ การสื่อความหมาย การโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

องค์ประกอบภายในระบบการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบย่อยๆ ที่มีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันและมีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน โดยความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย นอกจากองค์ประกอบภายในระบบแล้ว การท่องเที่ยวยังมีสิ่งแวดล้อมสำคัญที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอีกหลายประการ เช่น สภาพกายภาพและระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ วัฒนธรรม องค์การกฎหมาย เป็นต้น

2.1.5 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

แนวคิดเกี่ยวกับ Ecotourism เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์และความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ Ecotourism จึงเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กำหนดคำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้ "การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน"

กระแสในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความต้องการของประเทศในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ ประกอบกับกระแสของโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน กระแสที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542 อ้างถึงใน อร สีแพรว, 2543 : 26)

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศ
2. กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดความต้องการด้านการขยายทางธุรกิจท่องเที่ยวมากขึ้น

3. กระแสความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พัฒนาจากรากหญ้าเพื่อเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนาดำเนินการไปในทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2541) ได้เสนอรูปแบบและลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่

1. มีวัฒนธรรมดั้งเดิมและห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และสัตว์ป่า
3. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการให้จำนวนนักท่องเที่ยวมีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่
4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เจ้าของในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ทางการท่องเที่ยว และได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากที่สุด

อาธิป เหมือนสุดใจ (2541) ได้นำเสนอหลักสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism ไว้ดังนี้

1. การกำหนดเขตของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว (Zone of the Various Activities) ทำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการจัดการ เช่น ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (Geographic Information System – GIS)
2. การควบคุมนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบบนิเวศที่มีความเปราะบางทางธรรมชาติ (Fragile Ecosystem) โดยคำนึงศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้น
3. การจัดเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับนักท่องเที่ยวในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว เช่น การใช้ภาพนิ่ง วิดีทัศน์ แผ่นพับ เป็นต้น เป็นข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว
4. ส่งเสริมและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงเพิ่มขึ้น เพื่อช่วยลดความแออัดให้กับพื้นที่ท่องเที่ยวหลัก
5. นำกฎหมายมาบังคับใช้อย่างจริงจังสำหรับผู้กระทำผิดฝ่าฝืน เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การลักลอบเก็บของป่า หรือปะการัง ครอบครองพันธุ์สัตว์ป่าหายากไว้ เป็นต้น

6. การควบคุมสิ่งก่อสร้างต่างๆ บริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม และควบคุมระบบกำจัดขยะสิ่งปฏิกูลและน้ำเสีย

2.1.6 ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง ที่จำเป็นต้องอาศัยสภาพแวดล้อมเป็น "วัตถุดิบ" เพื่อการประกอบการในส่วนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แต่วัตถุดิบสำหรับการท่องเที่ยวนั้น แตกต่างไปจากกิจกรรมประเภทอื่นๆ เพราะกิจกรรมดังกล่าวจะต้องใช้สิ่งดึงดูดใจที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมเป็นวัตถุดิบรวม เรียกว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ก่อประโยชน์หลายด้าน ทั้งในแง่การพักผ่อนหย่อนใจ หรือนันทนาการ (Recreation) ด้านเศรษฐกิจและสังคม การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และส่งผลกระทบทางด้านบวกและด้านลบ สามารถพิจารณาได้ในหลายแง่มุม เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบด้านบวก

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก
2. การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรมูลเงินทั้งทางตรงและทางอ้อม ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค อันเกิดการสร้างงาน สมาชิกชุมชนมีงานทำ
3. การท่องเที่ยวมีบทบาทกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอาชีพจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ก่อให้เกิดระบบตลาด เมื่อมีการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค เครื่องมือ เครื่องใช้และปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการบริการท่องเที่ยว
4. การท่องเที่ยวมีบทบาทกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเข้าทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูง ในรูปแบบของการผลิตสินค้าพื้นเมือง
5. ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้นส่งผลให้รัฐบาลได้รายได้ในรูปของภาษีอากร

ผลกระทบด้านลบ

1. สูญเสียศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน เนื่องจากบุคคลภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นเจ้าของกิจการ ทำให้ผลประโยชน์จึงตกอยู่กับกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง และการต้องพึ่งพาสินค้าจากภายนอกชุมชนทำให้ต้องสูญเสียการพึ่งตนเองไป

2. สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ประชาชนเปลี่ยนอาชีพดั้งเดิมมาประกอบอาชีพทางด้านธุรกิจท่องเที่ยวเป็นหลัก

3. ราคาของที่ดินสูงขึ้น ประชาชนขายที่ดินให้นายทุนทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง
4. ราคาสินค้าและค่าครองชีพสูง นิัยการบริโภคมีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบด้านบวก

1. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น ทำให้มีก่อสร้างใหม่ๆ มีการลงทุนด้านการผลิตเพื่อรองรับการบริการแก่นักท่องเที่ยว
2. เกิดการพัฒนาในด้านสาธารณสุข เช่น ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความปลอดภัยจากโรค อันเป็นผลจากการบริโภคอุปโภคได้รับการพัฒนาขึ้น
3. เกิดการพัฒนาในด้านสาธารณูปโภคของชุมชน เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา อันเกิดจากการท่องเที่ยว ส่งผลให้คนในท้องถิ่นมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น
4. การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ลดการหลั่งไหลและเคลื่อนย้ายของประชาชนจากชนบทเข้ามาหางานทำในเมือง
5. ช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น มาผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือของที่ระลึก

ผลกระทบด้านลบ

1. การท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม จากสังคมชนบทกลายเป็นสังคมเมือง ส่งผลให้ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดลดน้อยลง
2. การที่คนในพื้นที่ได้รับอารยธรรมและความก้าวหน้าสมัยใหม่มากขึ้น ส่งผลให้พฤติกรรมที่ยึดติดกับวัฒนธรรมอันดั้งเดิมเสื่อมถอยลง ยึดติดกับวิถีชีวิตสมัยใหม่มากขึ้น เช่น การละเลยพูดภาษาถิ่น การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายประจำท้องถิ่น เป็นต้น
3. ด้านศีลธรรม จากความแตกต่างของนักท่องเที่ยวกับชาวพื้นเมือง ทำให้นักท่องเที่ยวเหล่านั้นสร้างปัญหาสังคมขึ้น เช่น อาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด เป็นต้น
4. ความรู้สึกที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยว จากความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและระดับการศึกษา ทำให้ชาวพื้นเมืองรู้สึกว่าตนเองต่ำต้อยและด้อยโอกาสกว่าชาวเมือง

ด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบด้านบวก

1. ทำให้การก่อสร้างและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวดีขึ้น
2. มีการก่อสร้าง ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ที่พัก
3. มีการควบคุมและป้องกันอันตรายจากภัยธรรมชาติต่างๆ มากขึ้น
4. ทำให้มีระบบควบคุมและจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น แหล่งน้ำ และการป้องกันภัยจากธรรมชาติได้ดีขึ้น
5. เกิดการปรับปรุงด้านภูมิทัศน์และมีการวางแผนยกระดับมาตรฐานสิ่งแวดล้อมขึ้นในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว
6. เกิดการปรับปรุงเกี่ยวกับแผนการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรอย่างถูกต้อง
7. ทำให้เกิดการใช้มาตรการควบคุม โดยใช้เครื่องมือที่เป็นกลไกทางการบริหารและการจัดการต่อพื้นที่ที่มีผลกระทบได้ง่าย

ผลกระทบด้านลบ

1. ทำให้สูญเสียความสมดุลหรือเกิดความเปลี่ยนแปลงในพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่สำคัญหรือหายากในพื้นที่การท่องเที่ยวบริเวณนั้น
2. ทำให้สูญเสียคุณภาพของสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของแหล่งท่องเที่ยว
3. สูญเสียหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิม
4. ทำให้เกิดมลพิษ (Pollution) ในน้ำ อากาศและพื้นดิน รวมไปถึงมลพิษด้านเสียงที่รบกวนต่อความสงบสงบ
5. สูญเสียพื้นที่การใช้ที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่าไม้เกษตรกรรมอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชนเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว
6. เกิดความแออัดคับคั่ง (Congestion) ทั้งในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวและความหนาแน่น (Density) ของกลุ่มนักท่องเที่ยวในบางช่วงเวลา
7. สูญเสียสภาพแวดล้อมดั้งเดิมหรือสภาพธรรมชาติที่มีอยู่ก่อน แทนที่ด้วยสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาเข้ามาแทนที่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม

2.2.1 แนวคิด หลักการ และรูปแบบของการเกษตรในปัจจุบัน

2.2.1.1 เกษตรกรรมแผนใหม่ (Modern Agriculture) เป็นรูปแบบการเกษตรที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในประเทศตะวันตก และได้แพร่กระจายสู่ประเทศโลกที่สาม มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) เป็นระบบเกษตรกรรมที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่
- 2) เน้นการลงทุนจำนวนมาก ทั้งในเรื่องเครื่องจักรกล ปุ๋ย สารเคมีต่างๆ
- 3) เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โดยเฉพาะการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์
ในพื้นที่ขนาดใหญ่
- 4) ใช้พลังงานสูง เช่น น้ำมันเชื้อเพลิง หรือพลังงานต่างๆ ในกระบวนการผลิตและการขนส่ง
- 5) เป็นระบบการเกษตรที่มีบริษัทธุรกิจการเกษตรเข้ามามีอิทธิพล ในกระบวนการต่างๆ
- 6) รัฐเข้ามามีบทบาทสูง เช่น การกำหนดราคาผลผลิต

แนวความคิดนี้ จะมองระบบการเกษตรของมนุษย์แยกขาดจากองค์รวมทั้งหมดของสังคม โดยมองว่ามนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติ จึงได้เกิดผลกระทบและปัญหาจากเกษตรกรรมแผนใหม่ ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสุขภาพอนามัย รวมทั้งการละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าว ได้มีความพยายามที่จะแสวงหาแนวทางใหม่ๆ ในการพัฒนารูปแบบการเกษตรอื่นๆ ที่เรียกว่า "เกษตรยั่งยืน" มุ่งเน้นที่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรให้มีความสอดคล้องและฟื้นฟูระบบนิเวศ เน้นการพึ่งตนเองและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการเกษตร

2.2.1.2 เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นระบบเกษตรกรรมที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทาน วิธีที่เกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย ประมาณ 15 ไร่ โดยมีหลักสำคัญ คือ ให้เกษตรกรมีความพอเพียง สามารถเลี้ยงตัวเองได้ พื้นที่แต่ละแปลงประกอบด้วย นา 5 ไร่ พืชไร่ และสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ ลึก 4 เมตร คุน้ำได้ 19,200 ลูกบาศก์เมตร ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่

และยังมีกระบวนการที่สำคัญ คือ การรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อร่วมแรงในการผลิต การตลาด ด้านสังคม รวมทั้งการลงทุนด้วยการติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงิน แหล่งพลังงาน เป็นต้น

2.2.1.3 เกษตรกรรมธรรมชาติ (Natural Farming) เป็นระบบการเกษตรที่ได้รับการพัฒนาขึ้นโดยเกษตรกรชาวญี่ปุ่น เป็นการเกษตรแบบ “ไม่กระทำ” (Doing nothing farming) คือ การลดการแทรกแซงของมนุษย์ แต่ปรับปรุงรูปแบบการเกษตรให้สอดคล้องกับระบบนิเวศและธรรมชาติ โดยให้ธรรมชาติเป็นตัวการจัดการเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง มีหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ไม่ไถพรวน
- 2) ไม่ใส่ปุ๋ยทุกชนิด
- 3) ไม่กำจัดวัชพืช
- 4) ไม่กำจัดโรคและแมลงศัตรูพืชด้วยสารเคมีหรือจุลินทรีย์

2.2.1.4 เกษตรกรรมอินทรีย์ (Organic Farming) เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีต่างๆ เช่น ปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืช การใช้ฮอร์โมนต่างๆ และปฏิเสศเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (Monoculture) แต่อาศัยการปลูกพืชหมุนเวียน เน้นการให้ความสำคัญต่อดิน การใช้ธาตุอาหารจากการมูลของหิน และควบคุมพืชด้วยชีววิธี

2.2.1.5 เกษตรกรรมผสมผสาน (Integrated Farming) เป็นระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งสามารถเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบเกษตรที่พัฒนามาจากเกษตรกรรมพื้นบ้าน มีรูปแบบมากมายตามลักษณะของนิเวศเกษตรกรรม (Agro – ecology) แนวความคิดนี้ได้ถูกนำไปปฏิบัติในทุกรัฐภาคของประเทศ ในภาคเหนือจะพบลักษณะการปลูกผลไม้แซมในป่าธรรมชาติ เรียกว่า วนเกษตร ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการผสมผสานการทำไร่ ทำนา และสวนผลไม้ในพื้นที่เดียวกัน เรียกว่า ไร่สวนผสม เป็นต้น

2.2.1.6 เกษตรกรรมแนวธรรมชาติแนว MOA (MOA Nature Farming) เป็นแนวทางที่สร้างระบบการเกษตรให้มีความถาวร ปลอดภัยอันเกิดจากการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เทคนิคพื้นฐานของเกษตรธรรมชาติ MOA ประกอบด้วย การศึกษาสภาพดินเพื่อการปรับปรุงดินโดยไม่ใช้สารเคมี เช่น การใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชคลุมดิน เป็นต้น

2.2.2 ความหมายและขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม

การกำหนดนิยามของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมในประเทศไทย ยังไม่มีการกำหนดไว้อย่างเป็นทางการ ดังนี้

นำชัย ทนุผล (นำชัย ทนุผลและคณะ, 2543) ได้กล่าวถึงความหมายการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้และเข้าใจในธรรมชาติ วัฒนธรรม และการเกษตร อันเกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติ วัฒนธรรมและรูปแบบการทำการเกษตรที่หลากหลายบนพื้นที่จริงของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะยึดถือหลักการเคารพซึ่งศักดิ์ศรีของระบบนิเวศและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และเอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2541) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวออกไปสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งเพาะปลูก และมีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร

อร สีแพร (2543) ได้กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมไว้ว่า "การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะหนึ่งที่ทำให้ความสนใจกับเกษตรกรรมที่มีองค์ประกอบต่างๆ เป็นสิ่งดึงดูดใจ ไม่ว่าจะ เป็นปัจจัยด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรรมในพื้นที่นั้นๆ โดยที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เยี่ยมชมได้ ทั้งในแง่ของการพักผ่อนหรือนันทนาการ ที่สำคัญคือต้องเป็นการได้เรียนรู้วิถีเกษตรในพื้นที่นั้น"

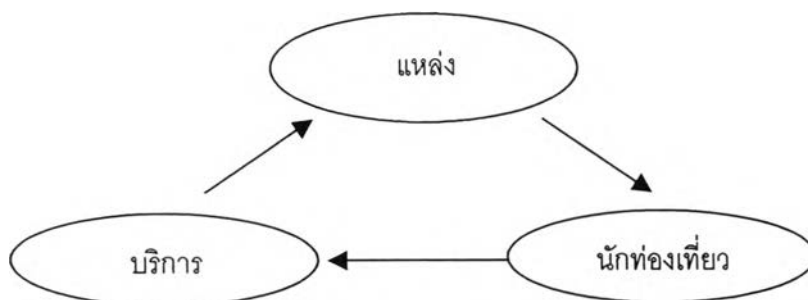
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้กล่าวถึงการให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การให้นิยามโดยใช้หลักองค์ประกอบ การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบภายในที่สำคัญ 3 ประการ คือ แหล่งหรือสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว บริการ และนักท่องเที่ยว จากการพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 ประการในการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีลักษณะ ดังนี้

1.1 แหล่ง หมายถึง กิจกรรมการเกษตรที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

1.2 บริการ หมายถึง การให้บริการรองรับเพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.3 นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ต้องการได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน มีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและบริการ

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543

สรุปนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยพิจารณาจากองค์ประกอบ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมหลักด้านการเกษตร ที่สามารถดึงดูดและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว โดยมีบริการจัดไว้ให้รองรับเพื่อตอบสนองตามมาตรฐานความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน โดยนักท่องเที่ยวมีความสามารถและยินดีจะจ่ายเพื่อเข้าถึงแหล่งและใช้บริการ

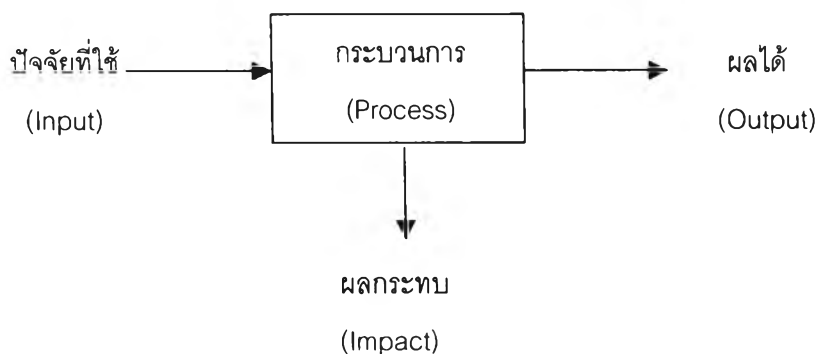
2. การให้คำนิยามโดยใช้หลักการเชิงระบบ เป็นการพิจารณาว่าการท่องเที่ยวมีปัจจัยที่ใช้ (Input) กระบวนการ (Process) และผลได้ (Output) รวมทั้งผลข้างเคียง (Effect) หรือผลกระทบ (Impact) (ภาพที่ 2.3)

2.1 ปัจจัยที่ใช้ (Input) หมายถึง ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก รวมทั้งการให้บริการ

2.2 กระบวนการ (Process) หมายถึง การบริหารและการจัดการไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

2.3 ผลได้ (Output) หมายถึง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและรายได้ของเกษตรกร

2.4 ผลกระทบ (Impact) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทั้งทางบวกและทางลบ

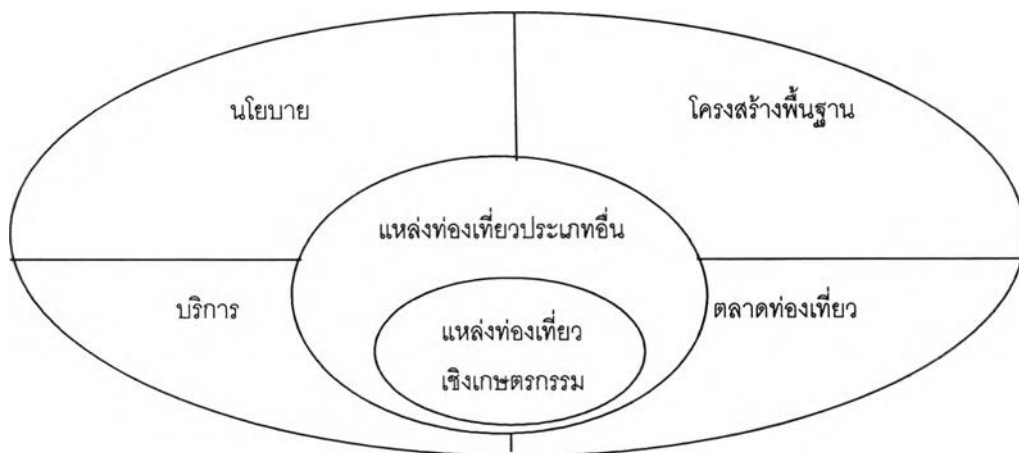

ภาพที่ 2.3 การทำงานของระบบการท่องเที่ยวและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543

สรุปนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยพิจารณาหลักการเชิงระบบ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกษตรเป็นหลัก มีการบริหารและการจัดไว้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพื่อความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวและสร้างรายได้แก่เกษตรกร และมีการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ

3. การให้นิยามโดยหลักการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นหลักการพิจารณาโดยคำนึงถึงหลักอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบกับการคำนึงถึงปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชนและมีการจัดระบบบริหารการจัดการที่ดี จึงให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นหลัก มีการบริหารจัดการเชิงอนุรักษ์ โดยเกษตรกรและชุมชนเข้ามีส่วนร่วม มีการจัดระบบการบริหาร การจัดการคุณภาพ โดยมุ่งให้เกิดผลทางด้านการส่งเสริมการพัฒนาการเกษตร คุณภาพชีวิตของเกษตรกร การพักผ่อน การศึกษาทางวัฒนธรรมและการรักษาสภาพแวดล้อม

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีความจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจถึงความแตกต่างของความหมาย แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการพัฒนาการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะรวมถึงองค์ประกอบทุกส่วนที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะต้องจัดส่วนผสมขององค์ประกอบให้ได้สัดส่วนและทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งคำนึงถึงการจัดการของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเกิดขึ้นอย่างครบวงจร (ภาพที่ 2.4)

ภาพที่ 2.4 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นระบบ
ที่มา : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543

จากผลการศึกษา ได้สรุปการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจไปยังกิจกรรมการเกษตร หรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก
2. เป็นการท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวยังมีความพร้อมในการดำเนินการสามารถควบคุมและดำเนินการจากปัจจัยภายในและภายนอก
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกลไกกระจายรายได้ไปยังเกษตรกร
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการได้รับความรู้ ความเพลิดเพลิน เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ การสร้างเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ อ้างถึง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แยกประเภทกิจกรรมออกเป็น 9 กิจกรรม และได้้นำเผยแพร่เป็น Amazing Thailand 1998 – 1999 ซึ่งกิจกรรมหนึ่งในนั้น คือ มรดกเกษตรไทย – เกษตรสัญจร หรือ Amazing Agriculture Heritage ซึ่งแบ่งกิจกรรมย่อยได้ดังนี้

1. การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่านน้ำตาม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑชาข้าว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่างๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เป็นต้น
2. การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขาย เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่ทานตะวัน

3. การทำสวนผลไม้ (Horticulture) การทำสวนผลไม้รวมถึงการทำวนเกษตร การทำการเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไม้ สวนปาล์ม น้ำมัน

4. การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกผักสวนครัว รวมถึงการทำไร่ ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น

5. การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นอาหารเสริม เครื่องดื่ม เครื่องสำอาง และใช้ในการแพทย์แผนไทย

6. การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ เช่น การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มปลา ทั้งปลาสวยงาม ปลาน้ำจืด ปลาน้ำกร่อย การทำฟาร์มมุก การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม ฟาร์มจระเข้ บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มควาง รวมถึงสวนของสภากาชาดไทยด้วย

7. งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ (Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลออกซุก เช่น มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลผลไม้ งานเทศกาลกินปลา เป็นต้น

กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2544) ได้จำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชน หรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร เป็นการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรในหมู่บ้าน ทั้งประเภทที่พักค้างในหมู่บ้าน และเข้าไปเย็นกลับ โดยในแต่ละหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตรจะต้องมีกิจกรรมเด่น เช่น หมู่บ้านทำนา ทำสวนผลไม้ เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรม คือ พื้นที่เกษตรของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ เช่น สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนเกษตรผสมผสาน การทำฟาร์มโคเนื้อโคนม เป็นต้น

3. แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ คือ การจัดงานเทศกาลหรือมหกรรมทางการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น งานวันทุเรียนโลก งานวันมะขามหวาน งานเทศกาลกินหมูย่าง เมืองตรัง เป็นต้น และเป็นปรากฏการณ์ทางการเกษตรที่น่าสนใจในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง เช่น งานทุ่งดอกทานตะวันบาน ที่ลพบุรี เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) ได้จัดประเภทแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. แหล่งผลิตหรือพื้นที่เฉพาะทางการเกษตร แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 ฟาร์มท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism Farm) เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีความน่าสนใจ ดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ที่เกิดจากหน่วยเกษตรที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว โดยเกษตรกรได้นำกิจกรรมของการเกษตรมาเสนอขายในเชิงการท่องเที่ยว ในบางแห่งอาจมีการจัดที่พักเป็นโฮมสเตย์ (การพักร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่)

1.2 หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism Village) เป็นลักษณะที่มีการจัดการท่องเที่ยวเกษตรทั้งหมู่บ้านหรือพื้นที่เดียวกัน และเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่มีความน่าสนใจดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว เช่น ตำบลตะพง จ.ระยอง เป็นต้น

1.3 อุทยานท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism Park) เป็นแหล่งเกษตรที่มีความต่อเนื่องของพื้นที่เกษตร มีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว อันเกิดจากพื้นที่ขนาดใหญ่ต่อเนื่องกันหลายหมู่บ้านและมีลักษณะการท่องเที่ยวเป็นระบบเดียวกัน โดยการวางแผนจัดเป็นพื้นที่อุทยานท่องเที่ยวและให้บริการบางอย่างร่วมกันได้

2. โครงการศึกษาและสถานีวิจัยของรัฐ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 โครงการศึกษาและสถานีวิจัยของรัฐ เป็นแหล่งที่ทางราชการจัดเป็นสถานีสทดลองหรือศูนย์วิจัยทางการเกษตรที่มีความดึงดูดใจผู้ต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้ทางการเกษตร รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่ต้องการพบเห็นการค้นพบสิ่งใหม่ทางการเกษตร

2.2 โครงการตามพระราชดำริ เป็นโครงการในพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงช่วยเหลือเกษตรกรให้มีการพัฒนาพื้นที่การเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยังเป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่เกษตรกรและผู้สนใจทางด้านทางการเกษตร

3. งานเทศกาลการเกษตร เป็นการจัดการให้มีการแสดงทางการเกษตรตามฤดูกาล เพื่อมุ่งส่งเสริมตลาดสินค้าเกษตร การเผยแพร่ความรู้ทางด้านทางการเกษตร

4. ตลาดสินค้าเกษตร เป็นพื้นที่ที่จัดให้เป็นที่พักปะระหว่างผู้ซื้อสินค้าทางการเกษตรกับเกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นการถาวรหรือตามฤดูกาล

2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นแนวทางที่กำลังได้รับการยอมรับและขยายเข้าสู่การพัฒนาการท่องเที่ยว คือ เน้นความสมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและประชาชนมีรายได้ที่เป็นธรรม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องนำมาปรับใช้ในการบริหารงาน และแนวความคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืนยังเป็นการสนับสนุนการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการรักษาไว้ให้สามารถใช้ได้ยาวนานที่สุดอีกด้วย

นริศรา สธนเสาวภาคย์ (2545) อ้างจาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จากการประชุม agenda 21 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิ่งแวดล้อมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (world tourism organization) คณะที่ปรึกษาด้านการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (world travel & tourism council) และคณะที่ปรึกษาโลก (earth council) มีความสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวควรเป็นตัวช่วยสนับสนุนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ
2. การท่องเที่ยวควรมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์ ปกป้องรักษาและฟื้นฟูระบบนิเวศของโลก
3. การท่องเที่ยวควรอยู่บนพื้นฐานแบบแผนที่ยั่งยืนของการผลิตและการอุปโภคบริโภค
4. การท่องเที่ยว การพัฒนา และการรักษาสิ่งแวดล้อมควรกระทำอย่างอิสระ

แนวทางพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วย

1. การอนุรักษ์ และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) หมายถึง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและผู้รับผิดชอบจะต้องมีวิธีการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรจะต้องคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว โดยถือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ
2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปเกินความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over – consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติสามารถใช้ทดแทนกันได้ เพื่อเป็นการลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น สิ่งก่อสร้างที่ทำจากไม้หาก

ลดการใช้ไม้ลงไม้ก็จะถูกตัดน้อยลงเช่นกัน และจะช่วยเลี่ยงค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย

3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ เพิ่มมาตรฐานการบริการท่องเที่ยว เช่น การทำนาข้าว อาจจะให้นักท่องเที่ยวลองเป็นชาวนาดู อาจมีการเทียมวัวหรือควาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้

4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องทำงานตามที่วางแผนและประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แผนพัฒนาของสำนักนโยบายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ประกอบกับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economics) โดยการพิจารณาด้านราคาและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม (Involving Local Communities) โดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์การรวม (participation approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด ซึ่งจะไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชากรและสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่จะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวด้วย

7. การประชุมกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) เป็นการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ ระหว่างผู้ประกอบการ ประชากรท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นที่จะร่วมงานกันไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในเรื่องการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว และยังสามารถแก้ไขปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม ให้ความรู้ โดยการสอดแทรกแนวคิดและวิถีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับมาตรฐานของการบริการการท่องเที่ยว เช่น อบรมในการเสิร์ฟอาหารที่เป็นมาตรฐานสากล เป็นต้น

9. การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวอย่างพร้อมมูลและเพียงพอต่อการเผยแพร่ (Marketing Tourism Responsibly) อาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผลตรวจสอบและศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงและแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน (All Tourism Should be Sustainable Tourism) คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอ ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด หลักการพื้นฐานของความยั่งยืน จำเป็นต้องได้รับการปฏิบัติโดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด ไม่จำเพาะการท่องเที่ยวเฉพาะอย่าง (อร สีแพรว, 2543)

2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อร สีแพร (2543) ทำการศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะของเกษตรกรรมที่สนับสนุนโครงข่ายการท่องเที่ยวจังหวัดนครราชสีมาและพื้นที่ต่อเนื่อง ได้แก่ บางส่วนของจังหวัดสระบุรี บางส่วนของจังหวัดชัยภูมิ บางส่วนของจังหวัดขอนแก่น บางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ รวมพื้นที่ศึกษา 30,195.01 ตารางกิโลเมตร จาก 45 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ ใน 6 จังหวัด มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยการค้นหาลักษณะเฉพาะของเกษตรกรรมที่จะเป็นจุดดึงดูดและสนับสนุนโครงข่ายการท่องเที่ยว ประกอบด้วย องค์ประกอบของระบบการท่องเที่ยว รูปแบบและแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยว ระบบเกษตรกรรม รูปแบบแนวความคิดในการทำการเกษตร เพื่อกำหนดปัจจัยในการวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณค่าของแหล่งเกษตรกรรม สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ขีดจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังศึกษาตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม ด้วยการสำรวจโครงสร้างความคิดเห็นและความต้องการของนักท่องเที่ยวทั่วไปและนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมได้ใช้วิธีการต่างๆ คือ จัดลำดับความสำคัญของแต่ละปัจจัย ด้วยการสำรวจความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแล้วหาค่าเฉลี่ย คำนวณค่าคะแนนรวมของพื้นที่เกษตรกรรมแต่ละแห่ง โดยกำหนดค่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมเป็น 3 ระดับ คือ สูง ปานกลาง ต่ำ แล้วนำมาจัดกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมตามค่าศักยภาพและการกระจายตัวในพื้นที่ การวิเคราะห์การตลาดการท่องเที่ยวได้ใช้การกระจายส่วนร้อยละ ประกอบการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมความเป็นไปได้และโอกาสในการเชื่อมโยงกับโครงข่ายการท่องเที่ยวหลักของจังหวัดนครราชสีมา

ภาวินี เวชสิทธิ์นิรมัย (2543) ทำการศึกษาเรื่อง "ศักยภาพและปัญหาของการท่องเที่ยวเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาดัชนีชี้วัดศักยภาพของการท่องเที่ยวเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ ศักยภาพการดำเนินงาน ปัญหา และข้อเสนอแนะของแหล่งท่องเที่ยวเกษตร ผลการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญให้คำนิยามและความหมายการท่องเที่ยวเกษตรโดยใช้หลักการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนมากที่สุด การศึกษาดัชนีชี้วัดศักยภาพการท่องเที่ยวเกษตร พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญให้ความสำคัญมากที่สุด รองลงมา คือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

วรพล วัฒนเหลืออรุณ (2544) ทำการศึกษาเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระบบเมืองฝ่ายของภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยอีต่าง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่" ผลการศึกษาพบว่า วิถีและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นยังยึดติดกับความเชื่อในพิธีกรรมต่างๆ ที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์สืบทอดจากบรรพบุรุษ นำมาประยุกต์เข้าสู่การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกันอนุรักษ์ พื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมกับชุมชนท้องถิ่นตลอดไป โดยให้ความสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญา การฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการวางแผนจัดระบบการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบครบวงจร คือ มีระบบการให้ข้อมูลข่าวสาร ความพร้อมด้านที่พัก กิจกรรมการท่องเที่ยวการแสดงและจำหน่ายของที่ระลึก ให้ชุมชนมีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจและความมีจิตสำนึกในแหล่งท่องเที่ยว

นริศรา สรณเสาวภาคย์ (2545) ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อเป็นที่มาของรายได้นอกภาคเกษตรกรรม ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนโยบายการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงเกษตร วิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามองค์ประกอบในระบบการท่องเที่ยว รวมถึงวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อเป็นที่มาของรายได้นอกภาคเกษตรกรรม ศึกษาในพื้นที่ท่องเที่ยวคลองตลิ่งชันท้าว จังหวัดกรุงเทพฯ ท่องเที่ยวเกษตรล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม และหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านทรงไทยปลายโพรงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการนำผลการสัมภาษณ์มาคำนวณเป็นคะแนนในการวิเคราะห์ศักยภาพตามองค์ประกอบในระบบการท่องเที่ยว และวิเคราะห์ความคุ้มค่าของโครงการโดยใช้แนวคิดในการวิเคราะห์จุดคุ้มทุน

ยุรีพรรณ แสนใจยา (2545) ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาไร้ชาวิรุฬห์ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและความพร้อมเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สอดคล้องกับพื้นที่ไร้ชา ผลการศึกษาพบว่า ไร้ชาวิรุฬห์มีศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ในเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปยังพื้นที่ไร้ชาได้สะดวก มีความปลอดภัย และมีการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่ดี ชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่

จากการทบทวนงานวิจัยและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการพักผ่อนหรือการนันทนาการ ในการประกอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยมีการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมหลากหลายประเภท ซึ่งเราสามารถนำพื้นที่เกษตรกรรมเหล่านี้มาทำการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมได้ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่การที่จะพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีการวางแผนการคัดเลือก คัดสรรพื้นที่เกษตรกรรมที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการใช้องค์ความรู้ต่างๆ ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรองรับการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถจะคัดเลือกพื้นที่เกษตรกรรมเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ เพื่อตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอและรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม